

فریدون برکشلی | ایران و مجمع کشورهای صادرکننده گاز

مجمع کشورهای صادرکننده گاز (جیئیسیاف) در ایران و اندکی پس از آغاز اولیه کشف مخزن عظیم گاز طبیعی پارس جنوبی و آغاز کار فازهای اولیه‌اش، متولد شد و زمانی در سطح بین‌الملل رسمیت یافت که مشخص شد ایران دارنده دومین ذخایر بزرگ گاز طبیعی جهان است. ایده ایجاد یک نهاد گازی مانند سازمان کشورهای صادرکننده نفت (اوپک) در شرکت ملی نفت ایران و اتاق فکر وزارت نفت ایران شکل گرفت.

هدف اولیه ایران تأسیس سازمانی بین‌المللی و میان‌دولتی به سبک اوپک بود تا بتواند بازار جهانی گاز را تنظیم کند. در آن زمان در راهبرد و چشم‌انداز انرژی ایران به‌طور کامل واضح بود که گاز در دهه‌های آینده، بازارهای جهانی انرژی و صحنه‌های انرژی را رهبری می‌کند. به این ترتیب و به‌طور مشخص، جیئیسیاف محصول شرکت ملی نفت ایران بود.

با این حال، سیاست‌گذاران انرژی ایران به‌طور کامل آگاه بودند که جامعه بین‌المللی نسبت به سازمانی مانند اوپک که قصد دارد دخالتی در عرضه گاز داشته باشد، حساس است. به این ترتیب، تصمیم گرفته شد که نهاد جدید به‌عنوان مجمع کشورهای صادرکننده گاز نام‌گذاری شود، حتی از عنوان سازمان هم - که دارای معنا و مفهوم خاص خود است - در نامگذاری آن استفاده نشد.

ایران برای متقاعد کردن هر چه بیشتر کشورها مذاکرات زیادی انجام داد و به عنوان نخستین میزبان، مجمع رسمی جی‌ئی‌سی‌اف در تهران را برگزار کرد. برای چند سال، جی‌ئی‌سی‌اف هیچ دفتر مرکزی یا دبیرخانه‌ای نداشت. ایران نتوانست دبیرخانه مجمع را در خود جای دهد و این جایگاه به قطر داده شد که پیش از آن بزرگ‌ترین صادرکننده گاز مایع (الان‌جی) جهان بود. قدرت نه‌تنها در نفت، بلکه در گاز هم در بشکه است.

جی‌ئی‌سی‌اف: ۲ دهه بعد

مرحله ۱

وزیران نفت و انرژی ۱۱ کشور در نشست وزارتی دوازده جی‌ئی‌سی‌اف در تهران شرکت و توافق کردند که به‌طور منظم برای بررسی جنبه‌های مختلف بازار گاز، تبادل‌نظر و گفت‌وگو درباره چشم‌انداز بازارهای جهانی انرژی به خصوص بازارهای گاز به‌طور ویژه ملاقات کنند.

قیمت گاز در سال ۱۹۹۸، به‌طور رسمی در بورس‌های نیویورک و لندن اعلام شد و این مسئله به بین‌المللی شدن بیشتر بازارهای گاز رونق داده بود، در حالی که تخمین قیمت‌ها بیشتر به تک‌محموله‌های الان‌جی اشاره داشتند، وزیران مشتاق به اشتراک‌گذاری اطلاعات و تحقیق از دیدگاه تولیدکننده‌ها بودند. من آن دوره را مرحله ایجاد آمادگی می‌نامم.

مرحله ۲

اساسنامه جی‌ئی‌سی‌اف در سال ۲۰۰۸ تدوین و تصویب و توافق شد که دوحه مقر دائمی این مجمع باشد. ایران، الجزایر و روسیه نیز به‌عنوان نامزدهای میزبانی مقر جی‌ئی‌سی‌اف رقابت کردند، اما سرانجام قطر پیروز میدان بود. دولت قطر به هموارسازی روند ایجاد دبیرخانه دائمی کمک و امتیازهای سخاوتمندانه‌ای اعطا کرد.

این مسئله نقطه عطف مهمی بود زیرا مجمع با دبیرخانه‌ای دائمی و انتخاب دبیرکلی برای رسیدگی به فعالیت‌های روزانه مجمع تأسیس شد. این در حالی است که محل استقرار مقر دائمی اوپک از همان ابتدا تعیین شد و ژنو سوئیس به اتفاق آرا مورد توافق قرار گرفت، هرچند که بعدها به وین، اتریش منتقل شد.

این مسئله احتمالاً نخستین مورد رقابت سیاسی میان کشورها در یک نهاد بین‌المللی و میان‌دولتی بود.

مرحله ۳

در ۱۵ نوامبر سال ۲۰۱۱، نخستین نشست سران کشورهای جی‌ئی‌سی‌اف به میزبانی قطر در دوحه برگزار شد. در سال ۲۰۱۳، ولادیمیر پوتین، رئیس‌جمهوری روسیه دومین نشست سران کشورهای جی‌ئی‌سی‌اف را در مسکو افتتاح کرد. این نشست نشانه روشنی از ماندگاری و ادامه راه مجمع بود. در طول این نشست، بیشتر سران کشورها اعلام کردند که در صورت کمبود نفت، گاز منبع انرژی آینده خواهد بود. در آیین افتتاحیه نشست به مواردی از جمله فرمول قیمت‌گذاری گاز و سیاست‌های بازاریابی اشاره شد.

در این نشست، سران سه کشور قطر، روسیه و الجزایر این رویداد را برگزار کردند و از آنها به‌عنوان سه قهرمان بازارهای جهانی گاز یاد شد. با وجود اینکه، بازار بین‌المللی گاز پویایی کمتری دارد، اما همچنان سیال است. موضوع اصلی نشست سران کشورها جداسازی سازوکار قیمت‌گذاری گاز از نفت خام بود.

آینده جی‌ئی‌سی‌اف

ایران در سال ۲۰۰۱ بنیان اصلی مجمع کنونی کشورهای صادرکننده گاز را بنا نهاد. صنعت انرژی ایران قصد داشت این کشور را به یکی از بازیگران اصلی در بازارهای جهانی گاز تبدیل کند. در طول زمان که جاه‌طلبی‌های صادرات گاز ایران به دلیل مصرف داخلی گسترده و کاهش سرعت تولید کمرنگ شد، منافع تهران در جی‌ئی‌سی‌اف به حاشیه رفت.

در واقع، علاقه و مشارکت کنونی ایران در جی‌ئی‌سی‌اف هنوز بسیار بالا و قدرتمند است و تهران بازیگری پیشرو در همه رویدادها و فعالیت‌های داخلی مجمع است.

اعضای مجمع کشورهای صادرکننده گاز ۴۴ درصد از تولید گاز جهان، ۶۷

درصد از ذخایر گازی جهان، ۶۴ درصد از انتقال گاز با خط لوله و ۶۶ درصد از تجارت گاز مایع (الان‌جی) را در اختیار دارند.

بیشتر مطالعات درباره گاز و تجارت بین‌المللی گاز در کشورهای مصرف‌کننده گاز انجام می‌شود. به این ترتیب، چند جنبه از تجارت گاز در بحث جی‌ئی‌سی‌اف مبهم باقی می‌ماند.

کشورهای الجزایر، بولیوی، مصر، گینه استوایی، ایران، لیبی، نیجریه، قطر، روسیه، ترینیداد و توباگو، ونزوئلا، ۱۱ عضو اصلی جی‌ئی‌سی‌اف هستند و مالزی، نروژ، عراق، پرو و آذربایجان و امارات به‌عنوان اعضای ناظر در مجمع کشورهای صادرکننده گاز شرکت می‌کنند.

گاز قوانین بازی خود را دارد که آن را از نفت متمایز می‌کند، کشورها ممکن است امروز صادرکننده خالص گاز باشند و در دوره بعد به واردکننده خالص گاز تبدیل شوند. این سوخت پاک همچنین دارای ویژگی فصلی است، کشورهایی که در تابستان صادرکننده گاز هستند، در هوای سرد به واردکننده گاز تبدیل می‌شوند.

جی‌ئی‌سی‌اف هم همگن و هم ناهمگن است. بازار به قطر، روسیه و الجزایر به‌عنوان بازیگرانی که همیشه در کنار آنها هستند اعتماد دارد، در حالی که برای دیگران، بازار اغلب دارای حساسیت است. با این حال، قطر اکنون قابل‌اعتمادترین تأمین‌کننده است، البته تنها در زمینه الان‌جی.

رویکرد جی‌ئی‌سی‌اف باید تغییر کند و بهبود یابد. همان‌طور که بازار انرژی تغییر می‌کند و تکامل می‌یابد و مسائل مهمی مانند جلوگیری از انتشار گازهای گلخانه‌ای و حذف کربن شتاب بیشتری می‌گیرد، این مجمع باید ظرفیت خود را برای تبدیل شدن به یک منبع یکپارچه و قابل‌اعتماد عرضه گاز افزایش دهد. این مسئله کمک خواهد کرد تا این کنفرانس بین‌المللی را به‌عنوان یک تأمین‌کننده برجسته و قابل‌اعتماد برای جهانی که در چند دهه آینده به گاز بسیار بیشتری نیاز دارد، به مجمع معرفی کند.

شرایط کنونی جی‌ئی‌سی‌اف هیچ ربطی به ثبات قیمت و بازار ندارد. ایران زمانی که در سال ۲۰۰۱ تصمیم به تأسیس جی‌ئی‌سی‌اف گرفت، این ایده را برگزید. معتقدم که جی‌ئی‌سی‌اف هنوز نیازمند مرحله چهارمی است تا به هدف اصلی خود برسد.

فریدون برکشلی

رئيس گروه تحقیقات انرژی وین

ترجمه: فهیمه عارفنیا